

УКРАЇНА І ПОЛЬЩА В СВІТЛІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті визначено особливості формування та реалізації політики Республіки Польща щодо України в контексті євроатлантичної та європейської інтеграції на концептуально-теоретичному та практично-політичному рівнях. Варшава послідовно виступає за надання Україні чіткої перспективи членства в Євросоюзі. Основними формами підтримки європейської інтеграції України є заяви польських політиків та державних діячів, положення низки документів вищих органів державної влади та неурядових структур, активна дипломатична діяльність.

Ключові слова: Україна, Польща, інтеграція, геополітика, стратегія.

В статье определены особенности формирования и реализации политики Республики Польша по отношению к Украине в контексте евроатлантической и европейской интеграции на концептуально-теоретическом и практично-политическом уровнях. Варшава последовательно выступает за предоставление Украине четкой перспективы членства в Евросоюзе. Основными формами поддержки европейской интеграции Украины являются заявления польских политиков и государственных деятелей, положения ряда документов высших органов государственной власти и неправительственных структур, активная дипломатическая деятельность.

Ключевые слова: Украина, Польша, интеграция, геополитика, стратегия.

In the article the features of forming and realization of policy of Republic are certain Poland in relation to Ukraine in the context of evroatlantichnoy and European integration on conceptually theoretical and practically political levels. Warsaw consistently comes forward for a grant Ukraine of clear prospect of membership in European Union. The basic forms of support of European integration of Ukraine are statements of the Polish politicians and statesmen, positions of row of documents of higher organs of state power and ungovernmental structures, and active diplomatic activity.

Keywords: Ukraine, Poland, integration, geopolitics, strategy.

Україна і Польща вступають у ХХІ століття з новою якістю двосторонніх відносин. Зусиллями політичних та інтелектуальних еліт обох країн досягнуто успіхів у міжнаціональному примиренні та порозумінні, визначено площини взаємовигідної співпраці. Одним із найважливіших вимірів сучасних українсько-польських відносин є взаємодія двох держав у євроатлантичній та європейській інтеграції. На сучасному етапі особливого значення для України набуває формування ефективної стратегії відносин із провідними інституціями євроатлантичного та європейського просторів – НАТО та ЄС. При цьому особливу роль у формуванні стратегії відносин НАТО та ЄС з Україною може відіграти Республіка Польща як географічно найбільший та політично найвпливовіший сусід України з-поміж членів цих організацій.

Значимість дослідження зумовлюється низкою взаємопов'язаних чинників: необхідністю чіткого окреслення нової якості відносин між Україною та Республікою

Польща в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції; пізнання механізмів поглиблення українсько-польського стратегічного партнерства та надання йому більшої змістовності і динамізму; важливістю з'ясування тенденцій та проблем розвитку європейських та євроатлантичних взаємин, визначення місця України в системі сучасних міжнародних відносин. Актуальність дослідження посилюють нагальність формування стратегії взаємин між Україною та НАТО і ЄС у нових геополітичних умовах, а також політична значимість для України ролі й місця Польщі в основних інституціях європейського та євроатлантичного просторів із погляду захисту і зміцнення становища України у відносинах з цими інституціями.

Хоча питання співробітництва двох країн охоплюють широку площину взаємозв'язків у політичній, економічній і гуманітарній сферах і у багатьох випадках є визначальними для майбутнього розвитку нашої держави, водночас вони ще не знайшли відповідного висвітлення у науковій літературі. Цю прогалину певною мірою покликана заповнити дана стаття.

Зазначимо, що до процесу глобалізації світового розвитку приєдналися практично всі регіони земної кулі. Визначальною тенденцією суспільного розвитку стала економічна, технологічна, інформаційна і соціальна взаємозалежність різних країн. Ця тенденція, як передбачається, буде посилюватися і в подальшому. Нині інтеграційний процес відбувається на глобальному, регіональному і субрегіональному рівнях, до нього залучаються вже досвідчені політико-економічні об'єднання та порівняно молоді, що утворилися нещодавно. Якщо інтеграційні явища у 60-70-х рр. ґрунтувалися в основному на ідеології регіонального протекціонізму, то на початку XXI століття повсюдно утверджується концепція "відкритого регіоналізму", відповідно до якої нові інтеграційні угруповання розглядаються не як фортеці, зведені для захисту від зовнішнього світу, а, навпаки, для підготовки до найбільш ефективного включення у глобальний світовий розвиток. У європейському просторі тривають пошуки обрисів майбутньої архітектури інтеграційної Європи і трансатлантичних зв'язків. Початок тисячоліття продемонстрував людству поступове завершення формування потужних світових центрів, які, в принципі, змінили конфігурацію об'єднань і союзів Європи, наблизивши її до остаточного визначення інтеграційних кіл. Тому стратегію двостороннього співробітництва необхідно вибудовувати відповідно до системи світових координат у тісному зв'язку з глобальними процесами сучасності [1].

Українсько-польські відносини охоплюють практично всі площини двосторонньої взаємодії держав, а також євроатлантичних структур. Як будь-якій системі, що розвивається, для них характерні періоди активізації і певного охолодження, пошуку компромісів. Такі коливання рівнів розвитку взаємин пояснюються внутрішньополітичними факторами, світовою кон'юнктурою, а також економічною взаємозалежністю не тільки на двосторонньому, а й багатосторонньому рівнях. Українсько-польські відносини формуються в основному на регіональному: Європа – Польща – Україна і субрегіональному: Польща – Російська Федерація – Україна рівнях [2].

11 березня 2003 р. Європейська комісія оприлюднила документ "Ширша Європа – сусідство" [3], в якому розгорнуто та представлено основи відносин ЄС з країнами та утвореннями, що незабаром матимуть спільні сухопутні та морські кордони з розширеним Євросоюзом. Йдеться про Південне Середземномор'я (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Лівію, Марокко, Палестинську Автономію, Сирію, Туніс) і сусідів ЄС на Сході – РФ, Україну, Білорусь та Молдову. Поява цього документа зафіксувала важливі зміни, що відбулися у принципах політики ЄС щодо найближчого оточення.

У попереднє десятиліття в ролі найбільш ефективного і практично безвідмовного інструменту впливу Євросоюзу на сусідні країни використовувалися пропозиції надати їм членство в ЄС. Проте така політика, так само як процес

розширення, не могли тривати вічно. На наступні десять років ЄС намагається віднайти нові методи врегулювання відносин зі своїм безпосереднім оточенням, створити нові засоби впливу з метою поширення європейських політичних та економічних стандартів і забезпечення власної стабільності. Внаслідок цього з'явилася концепція відносин з країнами-сусідами, яка спрямована на створення та організацію широкого простору співпраці та взаємодії вздовж кордонів ЄС і при цьому не передбачає пропонувати цим країнам членства в ЄС. Слід підкреслити, що винесене у заголовок документа позначення "сусідство" має – відповідно до вихідного англійського терміна "neighbourhood" – насамперед просторове значення. Це не стільки форма відносин із тими, хто живе поруч, а, радше, саме оточення, у цьому випадку – певний географічний та політичний простір. А основна мета документу полягає в тому, щоб накреслити шляхи впорядкування цього простору і забезпечити стабільне існування розширеного ЄС.

Водночас концепція сусідства підкреслює взаємну залежність ЄС та країн, що його оточують, і пропонує принципи зовнішньої політики, що мають забезпечити стабільність, стійкий розвиток та безпеку в усіх країнах, які будуть сусідами з розширеним ЄС на Півдні і Сході. Ці положення немає підстав сприймати як декларацію – вони цілковито узгоджуються з новими геополітичними реаліями. Євросоюз серйозно зацікавлений у тому, щоб створити своєрідну "перехідну зону", стабільну, із задовільними умовами життя, для уникнення надмірного розриву між простором "розквіту" – розширеним ЄС – та "іншим світом". Беручи до уваги "нежорсткий" на сьогоднішній день характер Євросоюзу як нового типу наддержавного утворення, такий розрив може насправді створити загрозу для самого Євросоюзу.

Слід нагадати, що ініціатива встановлення "особливого статусу сусідства" була спочатку запропонована Великобританією для України, Молдови та Білорусі (під приводом занепокоєння внутрішньою ситуацією у цих трьох країнах) і знайшла підтримку на зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів ЄС у Люксембурзі 15 квітня 2002 р. Ця ініціатива, насамперед, мала на меті запобігти проникненню до ЄС злочинності, наркоторгівлі та нелегальній міграції крізь нові східні кордони. У другій половині 2002 р. під час головування в ЄС Данії питання сусідства пророблялося у межах спеціальної "Ініціативи щодо нових сусідів" як частини Спільної зовнішньої та оборонної політики ЄС (CFDP). Це підтверджувало ставлення до названих трьох країн, насамперед, як до джерела перелічених загроз. Концепцію "нового сусідства" планувалося виробити до грудня 2002 р. і представити на саміті ЄС у Копенгагені. Проте опрацювання її затяглося, не в останню чергу через те, що у процесі розробки проблема "сусідства" набула більш глобального вигляду.

Лише у березні Єврокомісія подала на розгляд Європарламенту та Ради ЄС документ із викладом нової концепції. Згодом, у червні 2003 р., її було схвалено на саміті ЄС у Салоніках. Викладені в документі засади нової політики щодо сусідніх країн ґрунтувалися, насамперед, на сформованому в останній час новому баченні ЄС та його ролі у світі. Саме цим пояснюється той факт, що Україна у цьому документі розглядається не лише поруч з Білоруссю і Молдовою, але й разом з такими країнами Південного Середземномор'я, як Марокко та Туніс (адже ці країни незабаром опиняться на кордонах ЄС). Цей підхід не є випадковим, як це інколи здається. Мало того, новий формат відносин із сусідами ЄС на Сході у загальних рисах будуватиметься за моделлю, вже опрацьованою у рамках так званого Барселонського процесу. Ця модель робить акцент на економічній співпраці, проте не оминає і політичних аспектів, маючи на меті сприяти наближенню внутрішнього устрою країн-партнерів до європейських демократичних стандартів.

Незважаючи на глобальний характер запропонованої концепції, в українських аналітиків були підстави гадати, що деякою мірою її поява була викликана

необхідністю врегулювати стосунки саме з Україною. Адже формат стосунків з країнами Південного Середземномор'я реалізується у рамках Барселонського процесу. Що ж до сусідів ЄС на Сході, то особливий характер стосунків із Російською Федерацією виражений у документі “Ширша Європа” досить чітко. (Дійсно, статус РФ, порівняно з іншими країнами-сусідами, є іншим, тому що РФ уже тепер має спільні кордони з ЄС. Окрім того, проблеми “сусідства” з цією країною вирішуються в рамках “Партнерства у північному вимірі”, а новий формат розглядається, насамперед, як інструмент для поглиблення стратегічного партнерства ЄС та РФ). Але, всупереч очікуванням, особливе значення України жодним чином не було підкреслено. Натомість простежується намагання за всіляку ціну ввести стосунки з Україною у певний загальний контекст. Зрозуміло, що не в останню чергу це викликано цілковитою неготовністю обговорювати перспективи членства України в ЄС, на чому наполягала протягом останнього року українська сторона. Попри це, абсолютна більшість заходів та цілей, окреслених у документі, може виявитися придатною для України. Але тільки за умови позитивної налаштованості на те, щоб повернути їх на користь українських національних інтересів. За попередніми оцінками, новий формат стосунків може бути значно ширшим і водночас конкретнішим, ніж той, що його забезпечує Угода про партнерство і співробітництво. На цьому етапі даний формат розглядається як такий, що доповнює УПС, але не відмінняє її. Слід підкреслити, що для європейської сторони надзвичайно важливим є питання про правову спадковість будь-яких угод, про обов'язкове виконання взятих на себе зобов'язань. І в цьому пункті дається взнаки, що Угода про партнерство та співробітництво не передбачає євроінтеграційного статусу України.

Отже, оприлюднена концепція змушує по-новому поставитися до ключового питання української євроінтеграційної стратегії, згідно з яким Україна намагається отримати повноправне членство в ЄС. З одного боку, неодноразово підкреслюється, що формат сусідства не передбачає надання перспективи членства в ЄС. З другого боку, тут стверджується, що питання членства у будь-якому разі мають розглядатися окремо від вирішення завдань, передбачених концепцією сусідства. Визнається також, що для частини країн-сусідів це питання є остаточно вирішеним негативно, як це визначено для країн з Південного Середземномор'я, що і так перебувають за межами Європейського континенту. Крім того, згадується про країни з “кола сусідів”, що висловили бажання вступити в майбутньому до ЄС. Зрозуміло, тут може йтися тільки про Україну та Молдову, проте вони залишаються не названими. Ця частина документа справляє враження найбільш завуальованої, повної недомовок, що зайвий раз підкреслює важливість питання про перспективу вступу України до ЄС. Однак для остаточної відмови Україні Євросоюз на сьогодні не має загальних правових підстав.

У законодавстві ЄС зберігається положення про те, що кожна європейська країна за виконання політичних, економічних та юридичних умов (Копенгагенських критеріїв) може претендувати на членство в ЄС, проте в останнє десятиліття під час найбільш інтенсивного розширення Євросоюзу з'ясувалося, що поняття “європейської країни” може отримувати дуже різні (такі, що не збігаються одне з одним) тлумачення. Реальна перспектива вступу до ЄС Туреччини, зафіксована на саміті у Копенгагені (грудень 2002 р.), заплутала справу ще більше. Тепер уже зрозуміло, що суто географічний критерій – належність усієї території країни до Європейського континенту (як у випадку України та Молдови) – може не спрацювати. Під час виникнення цього питання відповідь звучить так: “Якщо Туреччина приєднується до ЄС, то географічні обриси (Європи) можливо вимагають перегляду” [4].

Питання ж спільної європейської ідентичності (спільна історія, спільні цінності) ніколи не було надто ясним. Недарма останнім часом загострилася дискусія щодо введення до Конституції ЄС положення про спільні релігійні (іудео-християнські)

цінності, що лежать в основі європейської цивілізації. Проте перспектива членства Туреччини в ЄС, а також наявність значного мусульманського населення в нинішніх країнах-членах, створює у цьому пункті суперечливу та дразливу ситуацію. Окрім того, значна частина учасників цієї дискусії свідомо відстоює секулярну природу європейських цінностей, що об'єднують, а не розділяють європейців [5].

Показово однак, що позначення “Європа” дедалі частіше вживається як синонім розширеного ЄС. Водночас, як засвідчує пропонована концепція “Ширша Європа”, невизначеність остаточних просторових обрисів Євросоюзу, а отже, остаточного набору країн, що матимуть перспективу членства в ньому – це тільки справа часу. У документі проголошено, що це питання очікує на обговорення за участю також усіх нинішніх країн-кандидатів [4]. Якщо це буде зроблено, і відповідні обмеження щодо змісту поняття “європейська країна” внесуть до Конституції ЄС, то при несприятливому розвитку подій правові підстави для відмови Україні у членстві можуть з'явитися. Хоча цей варіант поки що виглядає як малоімовірний: принаймні активне і напружене обговорення нової Конституції у межах Міжурядової конференції, яка триватиме до кінця 2003 р., цього кола питань не зачіпає, все ж, як зазначає Р. Шпек, “ЄС потребує внутрішньої реформи, остаточного визначення свого місця в Європі й у світі. Де кордони ЄС? На це питання відповіді немає. Не секрет, що у ряді країн ЄС окремі впливові політичні групи, деякі експерти вважають, що кордони ЄС не повинні у найближчому майбутньому перейти кордони колишнього СРСР (за винятком країн Балтії), мають залишитися на лінії Молотова-Ріббентропа” [6]. Звичайно, це непокоїть українську сторону.

Зрештою, зрозуміло, що остаточне вирішення правової сторони цього питання залежить не від України, а від країн-членів ЄС, проте відкрита та дієва готовність співпрацювати у форматі сусідства, активність у формуванні та виконанні Планів дій безперечно створюватиме позитивне для України. Це певною мірою підтвердив Ялтинський саміт Україна – ЄС (жовтень 2003 р.), у заключному документі якого міститься визнання з боку ЄС “євроінтеграційних прагнень” України [6]. Водночас складається враження, що це формулювання, так само як підтвердження “проводити лінію на подальше політичне та економічне зближення та поступову інтеграцію соціальних та економічних структур між розширеним ЄС та Україною”, українська сторона отримала в обмін на чітке визнання, що у межах “сусідського” формату відносин питання вступу до ЄС не обговорюється. Тому й термін “інтеграція” вживається тут з суттєвими обмеженнями, з уточненням, що йдеться тільки про соціальні та економічні структури, а питання політичної інтеграції, тобто членства, залишається, як від самого початку передбачено концепцією “Ширша Європа”, поза розглядом. Незважаючи на успіхи, досягнуті у ході саміту щодо подальших конкретних кроків співробітництва, питання про те, чи матиме Україна в майбутньому перспективу членства в ЄС, знову залишилося без відповіді [7].

Вважається, що допомогти не закривати назавжди перед Україною двері до ЄС можуть нинішні країни-вступники, насамперед, Польща. Проте надто покладатися на це не можна – Європейський Союз уже демонстрував досить стримане ставлення до польських ініціатив щодо України. І це не випадковість, оскільки польські ініціативи мали за мету підкреслення особливої ролі України, необхідність окремого формату відносин ЄС з Україною, що передбачав би її конкретну євроінтеграційну перспективу в майбутньому [8]. Але, у світлі викладеного вище, зрозуміло, що обидва ці пункти суперечили глобальній за своїм змістом концепції стосунків з країнами, що замикатимуть зовнішні кордони ЄС.

Інтеграція Польщі до ЄС стала важливим чинником формування політики цієї держави щодо України. Київ та Варшава дійшли згоди щодо взаємної підтримки прагнень до інтеграції з європейськими структурами, яку оцінюють як основу розвитку відносин стратегічного партнерства. Водночас процеси євроінтеграції

створили не тільки нові шанси для співробітництва двох країн, а й поставили їх перед необхідністю дати відповідь на низку важливих нових актуальних питань, зумовлених розширенням Євросоюзу.

Приєднання Польщі до ЄС не спричинило негативних наслідків для двостороннього торговельно-економічного співробітництва. Аналіз товарообігу свідчить про збереження тенденції його зростання, як і обсягів українського експорту до Польщі, включно з найбільшими товарними групами.

Підтримка Польщею співробітництва та зближення України з ЄС, включаючи у перспективі вступ до ЄС, стала характерною рисою її “української політики”. Це зумовлено загальним баченням Варшавою основних контурів європейського розвитку в контексті польських національних інтересів та прагненням відігравати важливу роль у східній політиці Євросоюзу. Польська держава найповніше в нинішній Європі враховує українські євроінтеграційні інтереси та наміри.

Підтримка Польщею європейської інтеграції України набуває особливо важливого значення в умовах, коли поза офіційним порядком денним Євросоюзу продовжує залишатися принципове питання про надання Україні чіткої перспективи членства. Політично більш впливові органи ЄС та більшість країн-членів не виключають вступу України у віддаленій перспективі, але зараз воліють розвивати двосторонні взаємини лише у форматі політики сусідства. На цьому загальному тлі особливість польського підходу полягає у намаганні вже тепер активно сприяти створенню політичних передумов для приєднання нашої країни до європейської спільноти. З метою підтримки України, Польща діє спільно з європейськими партнерами – Німеччиною, країнами Вишеградської групи та іншими країнами ЄС. Разом з тим, з огляду на небажання ЄС відкрити перед Україною чітку перспективу членства у ЄС Варшава змушена частіше вдаватися до формулювань, які враховують офіційну позицію Євросоюзу щодо цього питання [9, с. 13-14].

Таким чином, проблеми, спричинені євроінтеграційними процесами і вимогами Євросоюзу, з якими зіткнулася польська держава, є зрозумілими. Але сувора об'єктивна реальність вимагає від обох країн тісної взаємодії, що гарантуватиме їм безпеку у регіональному і субрегіональному просторах. Не останню роль тут відіграють і геополітичні інтереси України. Українсько-польське партнерство може включати в себе поглиблення політичного діалогу, розширення торгівлі з одночасною підтримкою регіонального інтеграційного процесу, а також технічне і фінансове співробітництво. При цьому реальні засади партнерства, набуті в результаті роботи не одного покоління українців і поляків, не можна підмінити псевдовідносинами, хоча і стратегічними. У будь-якому випадку державні інтереси України, у тому числі і захист українських громадян, мають превалювати над усіма іншими. Нині для України актуальні два основних напрями у виконанні євроінтеграційних завдань. Перший з них має бути спрямований на поступове створення внутрішніх передумов для інтеграції в ЄС, а другий полягає в активізації міжнародного співробітництва з ЄС, насамперед, шляхом послідовної реалізації можливостей, закладених у концепції “Ширша Європа”.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Чикаленко Л.Д. Україна – Польща: нові тенденції відносин // Стратегічна панорама. – 2003. – № 3-4.
2. Rzeczpospolita. – 2001. – 23 Lipca.
3. Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Brussels, 11.3.2003.
4. http://europa.eu.int/comm/external_relations/we/doc/index.htm.

5. Wider Europe. FAQ. http://europa.eu.int/comm/external_relations/we/intro/faq.htm.
6. Smith Joan. The EU is utterly godless. Let's keep it this way // The Independent. – 2003. – 23 January.
7. Посол при Євросоюзі Роман Шпек: "ЄС стриманий щодо європейської угоди з Україною. Але винні у тому суто внутрішні процеси ЄС" Сергій Лещенко, УП, 17.10.2003.
8. Яворська Г.М. Євроінтеграційні перспективи України у контексті нових засад зовнішньої політики ЄС // Стратегічна панорама. – 2003. – №3-4.
9. Громадські Г., Сушко О., Валь М., Волчук К. Більше ніж сусід. Розширений Європейський Союз і Україна: нові відносини. Пропозиції щодо майбутньої політики ЄС стосовно України // Український монітор. Зовнішня та безпечна політика. Україна в міжнародних відносинах. 2003. Весна. – К., 2003. – С. 57-69.
10. Стоєцький С.В. Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: Євроатлантичний та Європейський вимір: Автореф. дис... канд. політ. наук. – Київ, 2007.